

Nebylo člověka, který by mně byl lhostejnější a jímž bych se méně v myšlenkách obíral než tento, zemřelý před několika týdny; člověka, jenž by mě byl méně zajímal a méně mně mohl dát než on. Pokládal-li jsem koho ze svých vrstevníků za živou mumii, byl to on. Ale ve všech snad nekrolozích bylo spojováno jeho jméno s mým, různým sice způsobem, ale vždycky snad pošetilým a lichým. I řekl jsem si, že by bylo zbabělé mlčeti ke vši té literární polovičatosti a nedomyšlenosti, ke vši té duševní lenosti, ne-li k čemusi horšímu ještě; a odtud tyto řádky.

Psal se tedy, že byl můj životní odpůrce nebo že byl já jeho životní odpůrce; a je to prostě čirý nesmysl. Nebral jsem snad čtrnáct, snad patnáct let do rukou Moderní revue se všemi jeho zběsilostmi a poťouchlostmi: jaký tedy odpůrce, když nečeš od něho taková léta ani řádky? Když mu po celá ta léta vůbec neodpovídáš? Stalo se za celou tu dobu snad jen dvakrát nebo třikrát, že přišel někdo, na příklad rozhořčeně se tvářící Pujman, a sděloval mně tu nebo onu jeho hrubost zvláště kolosálního rozměru — což jsem pokaždé odmítl se slovy, že se to mne vůbec netýká, že tím charakterisuje Procházka *sebe*, ne mne. Přerušil jsem kdysi jako redaktor Noviny výměnu svého listu s listem jeho a četl jsem jej po té mnoholeté přestávce až loni, kdy byla znovu ohřáta tzv. aféra pseudonymová, kdy jsem byl nucen starat se znovu o ničemné, ubožácké intriky čtvrt století staré a odpovídati znovu Procházkově.

Nemýlím-li se, říkal Swift — a jsou již ovšem o tom i středověká latinská pořekadla —, že není horší zloby než zloba skribentů, jimiž bývali klerikové; srovnával ji, nemýlím-li se, s jedovatostí pavouků, ve vlhké tmě stále číhajících, neznajících úsměvu nebeského světla, jeho laskavosti a něhy. Takového zlostnického skribenta klerika připomínal mně vždycky Procházka. Měl-li napsati vůbec obstojnou větu, musil ji nejprve v mysli namočit do jedu a vyloužiti v něm. Jako species lidského přírodopisu může býti takový skribentský pavouk zábavný a podívaná na takové zvíře může snad býti i žertovná, v kavárenském smyslu slova; ale životní a tvůrčí ceny má co nejméně; jako literární typ jest zcela neplodný.

Životní odpůrce... to je veliké a svaté slovo, kterého se nesmí zneužívat. Skoro stejně vzácné a svaté jako životní přítel, jehož jest vpravdě jen maskovanou odrůdou. Životní odpůrce... to jest někdo, kdo má s tebou stejný konečný cíl, ale kdo se bere k němu metodou právě opačnou nebo protivnou metodě tvé; člověk stejně zásadný jako ty, ale který si klade a člení svět a život, vědění i umění, do jiných perspektiv než ty. Konec konců: nejvzácnější dar nebes, za nějž nemůžeš býti dosti vděčný. Konec konců: spolupracovník a pomocník na tvém díle; bytost, která tě doplňuje, bez níž bys byl necelý, bez níž bys nedomyslel zcela a úplně *svého*, a právě svého zření. Ale ničím takovým nebyl mi Procházka. Byl mi pouze zarytým *nepřítelem osobním*, což jest něco zcela jiného, jistě nic příjemného, ale konec konců v duševním hospodářství zcela bezvýznamného. Ne dar nebes, nýbrž jen odporný a nudný škleb dábla...

Tato nakyslá a otrávená zloba a žlučovitost Procházkova nebyla myslím úplně a zcela jeho životním věnem. Znal jsem ho poněkud v mládí; byl to tehdy ovšem již panie natrpklý, ale dosti ještě bodrý a žoviální, naprosto ne ještě exklusivní vrčoun, buldog patentně nepodplatného charakteru... Ale stalo se něco, co se hluboko vrylo v jeho život a zabarvilo jeho další tok velmi rozhodně; něco, čeho si nebylo povšimnuto a co

přece jest klíčem k tak mnohému, co by jinak bylo těžko pocho-pitelné. Roku 1894 vydal Arnošt Procházka tenký sešitek veršů Prostibolo duše. Verše byly ubohoučké, opravdu žalostné, ne že by byly extrémně výstřední, nýbrž naopak: extrémně *prostřední*. Nic horšího nemůže potkati debutanta. Veršované odvary bez každé síly výrazové, bez jádra i vůně, které ukazovaly nad slunce jasněji, že Procházka není ani mentem básník, ani mentem člověk tvůrčí. Byl to žalostný literární abortus, kterému ne- jenže se vysmála kritika, ale kterému smáli se tajně i jeho nejbližší přátelé... A to byla rána, jež šla na kořeny bytosti Procházkovy. Jeho ješitnosti dostalo se urážky, na niž nikdy nezapomněla, již nikdy nepřekonala. Že Procházka skutečně nebyl básník, toho nejlepším důkazem jest, že nenapsal již po Prostibolu duše ani verše; což by bylo nemožné, kdyby byl opravdu svým založením a vlohou básník, třebaš sebe- slabší, poněvadž vnitřní básnický žár byl by se propálil, chtěl nechtěl, i proti vůli Procházkově, na vnějšek: Procházka by byl psal básně, poněvadž by je psáti *musil*, nechtěl-li by se zalknout.

Ale takto se nad uraženým veršovcem, který se propadl navždy do propadliště, vztýčil veliký, absolutní, nesmiřitelný kritik, který popravoval neúprosně a sverpě ve jméno abstrakt-ního, jedině pravého a čistého Umění, jehož on byl jediný vykladač a obhájce. Stal se žresem jakéhosi absolutního a ukrut-ného božstva, obklopeného stále dýmem kadidla, v jehož oblacích se úplně ztratilo, že často katánuje uražený ješita veršovec, a že vykonáváje svůj vznešený nadosobní úkon kněžsky popravčí, sytí vlastně svou pasi a léčí svou ránu nej-soukromnější...

Psalo se, že s Procházkou odešel významný a veliký lite-rární kritik český. Nuže: *nebylo člověka méně kritického, než byl on. Jako nebyl básník, tak nebyl kritik*. Byl dogmatik, a často zcela libovolný dogmatik, a nic se nesnáší hůře s kritičností než právě dogmatism; vylučují se vpravdě. Největší francouzský kritik 19. století, zakladatel moderní kritiky, Sainte-Beuve byl

nejméně dogmatik, a právě proto byl nejvíce kritik. Byl duch skrz naskrz básnický, rozkošný, teplý, plynny, tekutý, pružný a rozmarný, a proto se stal z něho největší kritik 19. století. V ničem nevládne u nás tma tak přímo egyptská jako v těchto otázkách literárního vědění. Jen tak se mohlo státi, že duch tak málo kritický, ano přímo protikritický, tak absolutistický dogmatik a často i fanatik vlastní zvůle, jako byl Procházka, byl u nás prohlašován za vynikajícího ducha kritického.

Nové badání literárněhistorické ukázalo nám nevývratně, že co žije i dnes v Sainte-Beuvovi kritikovi, jest Sainte-Beuve *básník*: *ten* tvoří jeho nesmrtelnost i v kritice. První jeho Portraits littéraires jsou dílo básníka, přímo *dílo lyrika*; a jeho Pondělky a Nové pondělky dílo velikého *umělce*, který dovedl vedle Balzaca, s nímž bývá srovnáván a vedle něhož bývá stavěn, vyvolati v život největší množství charakterů i typů životních a lidských. „Taková jest kritika Sainte-Beuvova,“ praví o něm vynikající literárněhistorický badatel; „snaží se *znova stvořiti cizí já*, dáti nám o něm živou a silnou představu. Ale to zde je právě úkol dramatikův, romanopiscův, básníkův. A opravdu, dává nám *kritiku básníkovu*, míse do svých historických výzkumů a do svých soudů přiznání, důvěrnosti, svůj lyrický přízvuk, svou vyslovenou žilu náboženské citlivosti.“

Stačí přechísti si pozorně a promysleti tento soud, aby bylo každému jasné, jak a proč nebyl kritikem zemřelý Procházka. *Právě pro nedostatek své básnickosti*, pro svou dogmatickou tvrdohlavost, absolutistickou nepřístupnost, kantorské pedantství; byl přímo zazděn do jedné jediné liché a divadelní pózy, kterou povyšoval nekriticky na karakternost.

Sainte-Beuve byl i jako básník zjev vysoko nadprůměrný; jeho román Rozkoš jest bohaté a významné dílo analýsy psychologické, něco, co ob stojí vedle Constantova Adolfa; jeho tři knihy veršové tvoří zcela novou notu poesie intimní, domác-kého interiérového kouzla: Sainte-Beuve umí vnést zde poesii i do věcí zdánlivě zcela šedých a všedních a vysloviti je zcela nově, prostě, primitivně. Jest zde iniciátorem celé jedné žily

40 v moderní lyrice, která jde přes část Baudelaira, přes Brizeuxa a Coppéa až k dílům zcela novým, jako jest třeba Romainsova Svatební cesta. A přiči se mi přímo řici: postavte si vedle něho Procházko Prohibolo... Srovnávání není vůbec možné. Chci ještě jen říci, že není nic náhodného a výjimečného mezi velkými kritiky Sainte-Beuvovo básnictví, a ovšem dobré básnictví. Celá řada velikých francouzských kritiků v století sedmnáctém jako osmnáctém jako dvacátém byli také dokonalí nebo význační básníci a umělci slova. Vzpomeňte Boileaua, vzpomeňte Diderota, vzpomeňte Taina — i od něho máme verše i torso románu psychologického —, třeba byl spíše než kritik literární historik a více než literární: kulturní... Vzpomeňte Maurrase, Lemaître, Anatola France... A ovšem totéž důvěrné prolnutí básnickosti a kritičnosti našli byste i u nejlepších moderních Angličanů a Němců.

Sainte-Beuve znal z vlastní praxe *proces tvořivý*, a poznání to jest jeho force jako kritika. A dále: básnická jest i jeho metoda kritická. *Vcítuje se a vmýšlí se* v cizí osobnost darem své obraznosti, své tvůrčí sympatie — něco, čeho nikdy nečiní Procházka, čeho vůbec nedovede. Kreslí-li náhodou v mladších svých letech něčí literární podobiznu, vyzdvihuje vždycky na svém modelu jediný rys, který přetěžuje a přepíná. Je úplně homofonní, kde Sainte-Beuve jest polyfonní: kde Sainte-Beuve jest sám odstín, sama souhra barevných světél a skvrn, sama plynulá proudná proměnlivost skutečnosti a života.

Sainte-Beuve přizpůsobuje svou individualitu cizí individualitě: vidí svůj charakter v tom, že dovede prolnouti a obejmouti co největší množství charakterů cizích. Procházka zakládá si na tom, že se co nejtrěskněji a nejryčněji sráží svým domnělým charakterem, „vypjatým“, jak se kdysi pustě říkalo, do nejtvrdších hran, s charakterem své oběti. Sainte-Beuve snažil se mít *co nejméně* apriorních sudidel; snažil se přímo nemít žádných *předsudků*: chtěl, aby empirie působila na něho zcela naivně. Procházka naproti tomu má svá dvě tři dogmata, docela strnulá a neohebná, a vymáhá často od básníka, aby jim zcela

41 slovně byzantinsky vyhovoval nebo dokonce ostentativně je vyznával. Takové jeho dogma bylo o absolutnosti Umění, které trůní jako absolutní entita mimo život a nad životem, které má svůj rituál a ceremoniel. Básník, který ten ceremoniel zcela hmotně a slovně plnil, který skloňoval absolutný, -á, -é ve všech pádech, dostal eminenc. Kdo znal Procházku a jeho maroty, mohl hravě slepiti knihu, která by mu vyhovovala. Byl na to recept přímo kuchyňský. Vezmi tu neb onu „vypjatou“ nebo „vyhrocenou“ situaci z Péladana nebo z Barbeye d'Aurevilly, nějakou hodně rudou vášeň teatrálně nadutou a okatou, zamíchej to nějakou tragikou vraždícího Sexu, zapraš nostalgii marné metafysické touhy... a buď jist, že patriarcha příjemně polechtaný na svém podbradku prohlásí tě za velkého básníka a umělce. Tak dostávaly prémie romány Karáskovy a Jesenské, novely Martenovy, básně Krupičkovy...

Tak se stávalo, že tento člověk, který in theoria hlásal snad původnost, byl nadšen kýči, pastišemi, padělkami a náhražkami zcela nepochybnými a zcela neostyšnými.

Nečetl jsem leta jeho recensí, ale vypůjčil jsem si a přečetl jsem jeho poslední soubor referátů a invektiv Soumrak. Jedno si tě hned zastaví a upozorní na sebe co nejnepříjemněji: *absolutism jeho odsudků*. Velký inkvizitor, který zatracuje slavnostně do horoucích pekel a vždycky ovšem neomylně; myšlenka, že by se mohl mýlit, neposmoutí ani na vteřinu hladinu jeho duše, uspanou v blahoslavené bezpečnosti a jistotě chudoduchých. Jsou v knize celé stati, které jsou jen toporným a těžkopádným cvičením v nadávkách co nejšťavnatějších. Nemluvím o svém Dítěti; to je mu ovšem „sprostý panchart“, jako já jsem „bolševický dramatik“ (str. 177). Ale stejně praví i o Klímovi a Dvořákovi, že jim oběma „patří bohopustá nicotnost a syrovost celku“ Matěje Poutivého. „Věru dvou bylo potřeba, aby snesli tolik nehorázností, nevкусností, neotesaností a vulgarity do třech ubohých aktů, které se vleku přes všechny lomozy a ryky, přes všechny kejkle a pitvořiny únavně jako rumáské kobyly po rozblácené polní cestě...“ (120), což jest typická

ukázka stylu Procházkova, který okouzloval a okouzluje svými kočovskými a jinými vulgaritami smetánku pražských estétů. Absolutistická póza žene autora až k takovým zbrklým nechtutnostem, jako na příklad prohlásí-li, že nebude *vůbec referovat* o Hilbertově Podzimu doktora Marka, poněvadž by „se tím snižoval“ (135); tvrdí-li o Bartošových Námluvách, že „není zde čeho rozbírat, čeho vykládat“, že jest zde „čirá nicota, něco, co jest až neuvěřitelně dokonalé v svém žánru: *v neostýchavé a absolutní nicotnosti*“ (179); ujišťuje-li nás zcela vážně, že by nesnesl Konrádovy Širočiny mluvené z jeviště: „moje nervy by se byly jistě potrhaly přepětím“ (199). A tak všechno z české a také moderní cizí produkce, o čemž Procházka referuje, jest absolutní pitomost a blbost, vyjma Nový majestát Krupičkův, vydaný nákladem Moderní revue ...

Takto smějí se opravdu psáti kritiky snad již jen Zulukafrům a nám. Vynášeli-li to tam slávu, nevím; *zde* ano, jak svědčí případ Procházkův. Jeho kritická metoda byla úžasně prostá: nepřijal ani hmotných, látkových předpokladů básníka, kterého kritisoval, a brevi manu je prohlásil za blbost, nesmysl, bolševictví. Mám v Dítěti dívku prostou, nezkaženou, nevypočítavou, slušnou, Františku. Procházkově se to nelíbí (poněvadž je to služka, ergo bolševička), i škrtne to všechno a obrátí v opak: Františka je prý „v podstatě“ „všiváček, docela obyčejný ženský cizopasník a *sobecký vydřiduch*“ (171); služebná děvčata prý vůbec jsou, praví znalecky o stránku předtím, „velmi malé upejpavosti a docela nic serafické“. Krupička má v Novém majestátu nedostudovanou studentku, dělnickou dcerku, která padělala vysvědčení školní a zaučuje se nyní ve vyděračském prostitučním řemesle. Zcela správně, míní Procházka (191); což nežije v špatném, nemravném prostředí a nemůže mít „předrážděný klitoris“? V mém Dítěti jde, jak známo, o to, zachrániti příští lidský život. To shledává Procházka zcela zbytečným. V hluboké filosofické dumě pronáší tyto věty: „Z kolika lidských útězků vzniknou hodnotní lidé — z tisíce jeden či ze statisíce jeden? Spíše, a ostatek je brak a písek — a *ostatně*

celé lidské bytí jenom nevalná podívaná na bědné animální hemžení a dychtění.“ (170) Pak — ovšem! Je-li celý život bez smyslu, pak nemá opravdu smyslu zachraňovat pro něj lidské bytosti. Jenže, předně: *mně* není bez smyslu; a za druhé, takovouto (s odpuštěním) „filosofii“ popravím všechno, od Aischyla a Sofoklea až do Hauptmanna. Neboť: je-li celý život „bědné animální hemžení a dychtění“, nač psáti mu básně?

Ale ku podivu: tento pán, který došel k tak radikálně desperátní filosofii, že nestojí za to, zachraňovati zárodek nové lidské bytosti, k hotovému miserabilismu, sbíral sám úzkostlivě každou nejnicotnější řádku, kterou kdy napsal, a úzkostlivě staral se o to, aby přešly, sebrány ve více méně nákladné knihy, na ty příští generace, které budou „brak a písek“ a „animální hemžení“. Zde leží celá *vnitřní lež* Procházkova jako na dlani. Život zachraňovat, v tom není smyslu, — ale papír zachraňovat, v tom je veliký smysl. A zvláště takový papír, kde se tiskne jediné správné jediné a kde jsou v pořádku všechny doplňkové genitivy. Neboť ani tu se nezapřel Procházka: byl ve všem typ kritika gramatického a rétorického à la La Harpe. Ano, až sem *zvrátil nazpět* českou kritiku Procházka! Měl několik šablon odvozených z „velikých vzorů“; jimi měřil všechno podle toho, jak se jim blížilo, nebo jak se od nich odchylovalo nové básnické dílo.

A ještě *jiná* veliká *vnitřní lež*, která ukazuje Procházku v žalostném světle. Když byl mlád a revolucionářsky a anarchisticky naladěný, prohlásil, že umění jest zcela svéprávné, nezávislé na životě společenském, politice a podobných všivínách. A hle: Procházka zestaral, z anarchisty stal se zuřivý nacionalista, politik národně měšťácký. A ačkoliv stále ještě prohlašuje teoreticky nezávislost a svéprávnou absolutnost umění, v praxi kritikuje knihy podle nejsurovější, nejhrubší patrony politické. V čem věří jen sebeslabší možnost, že by to mohlo „otravovati svody bolševickými“, tomu spílá a laje do ochraptění: to je blbé, všivé, nicotné; kde je však zřejma tendence urážeti děl-nictvo, karikovati je do zločineckosti nebo zpitomělosti, jako

44 v Krupičkově Majestátu, to je nejlepší česká komedie, umělecké veledílo... Takto, v takovém žalostném jhu politickém skončil český lartpourlartism! Nebylo by to bývalo možné, kdyby Procházka byl opravdu *karakter*, jak se hlásalo po jeho smrti. Ale on jím nebyl; on byl jen justamentník a neomylník, který dovedl povýšiti každou svou i cizí zvůli na zákon. Velebil-li se po smrti jeho neúchylný charakter literární, byla to jen politika literární. A něco horšího než politika bylo, chtěl-li mne na příklad takový Kodíček klásti co do charakteru pod něho; to byla již jen nízká *msta* člověka, kterého jsem tolikrát loni i letos usvědčil z nepravd a z intrikánsství. Vpravdě ví se u nás, co je opravdový kritický charakter, tak málo jako na Senegal; názory, které tu vládou, nejsou nic než klepařsky domovnícké. Domovník duší rozhoduje o karakternosti českých spisovatelů a dává jim známky z mravů... Charakter, který on dovede tak ještě nejspíše pochopiti, jest jankovitost, tvrdošijnost, nepoučitelnost, strnulá setrvačnost v omylu — všechno, co jinde jest již rozpoznáno jako duševní méněcennost. Takový pozérský lžikarakter soudí, že by ztratil něco ze své naškrobené veleby, kdyby se dal poučiti dobou nebo lidmi, kdyby sklonil svou neohebnou šíji aspoň natolik, aby pochopila, že není samojediná na světě...

Psáti o Procházkových „názorech“ na socialism a politiku, na to je člověku skoro papíru líto. To jsou názory „staroslovana“, pronášené jen ještě hruběji. Socialism byl mu ovšem „materialismem“ — touhou nacpati si pandero, abych mluvil jeho jazykem —; snaha učiniti člověka opravdu člověkem, společensky i hospodářsky, žvást a tlach zpražených mozků; lidství a lidskost nebezpečná bludička, která zavádí do močálů. Co je to žízeň spravedlnosti, co utrpení z cizí bídy a z cizího neštěstí, že se tyto stavy mohou státi pohnutkami jednání a jak se jimi mohou státi, to všechno bylo mu terra incognita. Byl nacionalista, ale *nečeský* nacionalista, jakož byl vůbec člověk velmi málo český přes všechno se dušování o tom, přes všechno puristické hnidaření. Je nečeský zejména svou zásadní a úplnou nesociálností; a přímo odpuzuje každého jemnějšího člověka

45 sveřepost, s jakou dovedl mluvit o snahách dělnických, a víc: o lidu vůbec. To jsou tak soudy a slova východopruského junkera. Procházka dovede napsati na příklad, že Tyl prý věděl, proč provádí své hrdiny fantastickými dobrodružstvími, aby došel vždy určitého jasného konce, — „*znal, že lid potřebuje dostati vše po lopatě*“ (122). Což jest nejen hrubost, nýbrž i lež: lid vpravdě zná jemnosti, které byly Procházce nedostupny.

Řekl jsem, že byl nacionalista *nečeský*, což se snad někomu může zdáti paradoxem, ale naprosto není. Svůj nacionalism totiž Procházka *opisoval* z L'action française. Mechanicky přenášel na český svět, co vyrostlo z cizích kořenů v cizím světě. Ani minutu nevstoupilo mu na mysl, že nacionalism národa, který měl Husa a Chelického, musí býti jiný než nacionalism národa, který měl Pannu orleánskou. Nedovedl pochopiti, jak v logice a perspektivě českého nacionalismu — a právě českého — jest internacionalism, láska lidství, všebratrství světové. A tak se mu český nacionalism zvrhl naposledy v cosi žalostného: v silnou a násilnou ruku proti Němcům a Slovákům, po níž volá v poslední své knize několikráte. Nacionalism byl mu jen jiný nástroj nenávisti a vladařské mocenské urputnosti, vedle umění... Typický osud člověka v jádře netvořivého: všechny mocnosti lásky a síly zvrhují se mu v zápor, v zášti a křeč. Neboť nedovede s nimi nic počít...

Jeho literární přátelé — a ovšem zase z politiky literární — snaží se sestrojiti o něm legendu, jako by byl veliký bojovník za vznešenou ideu a jako by jeho věrnost k ní a nesmluvnost v tomto bodě nutila ho k tvrdostem a drsnostem, ačkoliv prý srdce jeho bylo měkké. Marná lásky snaha. Nebyl bojovník ideový, poněvadž takové bojovnictví znamená nejprve a především: mysliti a tvořiti ideově, rozvíjeti a prohlubovati myšlenku po všech stránkách. Kdežto u něho jde o zcela vnější heslovost: vybíjí myšlenku v drobnou, ano v nejdrobnější minci časových povrchností, v nichž se přímo utápěl, jak ukazují jeho stále rubriky „Žlučových kaménků“ a „Obětních svíček“. Kdyby byl opravdu nacionalistickým básníkem nebo kritikem, byl by

46 si musil v řadě studií, třebaš o Chelčickém a jiných velikých zjevech české minulosti, klásti a řešiti problémy nacionalismu opravdu českého; kdežto takto veliké jest v pracích jeho mlčení o těchto vlastních formulacích ideových. Na jeho lokálky politické a literární stačí mu ovšem hesla.

Neupírám mu určitých zásluh překladatelských. Seznámil českou veřejnost svými překlady — často ovšem velmi pochybné hodnoty uměleckoestetické — s řadou exotických zjevů literárních a vedle nich i s několika skutečně významnými spisovateli světovými. Přeložil něco z Barrèse, něco z Nietzscheho, ale se stejnou, ba zřejmě větší účastí překládal i Dumurovy militaristické ohavnosti. A Barrèsem a Nietzschem začal, aby Dumurem skončil. (Na vysvětlenou: Dumur jest antisemitický a nacionalistický redaktor *Mercuru de France*. Zcela neomaleným a nezastřeným antisemitou byl i Arnošt Procházka; právě proto byli mezi jeho uctívači i čeští židé...)

Ale proti čemu jest nutno protestovati zcela rozhodně, jest to, činí-li se z Procházky vynikající kritik literární a umělecký. To je matení pojmů a kalení vody zcela drzé a lajdácké. Ukázal jsem tedy v tomto článku, v čem že jest hodnota pravého kritika: že v jeho tvořivosti básnické; a ukázal jsem, jak právě ona to byla, jež Procházkovi chyběla.

5. února 1925.

Spory o Anatola France

47

Ve Francii i v cizině vře stále nepokojný život kolem postavy patriarchy krásné prózy francouzské, který více než osmdesátiletý zemřel loni na podzim a jest pohřben s nejvyššími oficiálními počtami: byl miláček dnešní sociálně republikánské levice, skoro úřední představitel všeho, co se nazývá „pokrokovým“, — volný myslitel, společenský nespokojenec, radikální socialista blízký komunismu a anarchismu. Ve Francii pořádají revue ankety spisovatelů o jeho umělecké hodnotě; čtou se intimní vzpomínky přátel a literárních důvěrníků; vycházejí i knížky příkře odmítavé a odsuzující úplně jeho osobnost a dílo. A vedle toho v cizině plno studií v literárních časopisech a překladatelské soubory jeho prací. Nemýlím-li se, i u nás ohlašuje se již takový soubor; i přijde snad můj článek, který chce se pokusiti alespoň v náčrtu, opíraje se o některé časové projevy kritické, o nesnadný úkol zhodnotiti básnický a umělecký dílo Anatola France.

Všeobecně se cítí, že jsou problémy franceovské; že France jest nejen sláva moderní Francie, ale do jisté míry i její nemoc a bolest. Myslím, že sám fakt, že se literární sláva Anatola France zrodila v cizině, že z ní byla jaksi Francii vnucena, že ve Francii narážel vždycky a naráží stále France na kritický odpor — jeden z vášnivých, ale i osvěcených ctitelů, Gonzague Truc věnoval mu celou kapitolu nadepsanou „Vrstevnická nedvěčnost“¹ —, mluví dosti určitě. Z nacionalistických a tradič-

¹ Anatole France, *l'artiste et le penseur*. Paris 1924. Str. 70 a n.